

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Національний військово-
історичний музей України

ГІЛЬДІЯ КОВАЛІВ

CAAS

САНКЦІОНОВА КОМПАНІЯ
НИНТО

鍛刀物

ГАЛЕРЕЯ ЯПОНСКИХ МЕЧЕЙ НИНТО

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЧЕТВЕРТОЇ МІЖНАРОДНОЇ ЗБРОЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

WWW.ZBROEZNAV.COM

Київ, 3-4 листопада, 2020 року

Національний військово-історичний музей України
Інститут історії України НАН України

National Military History Museum of Ukraine
Institute of History of Ukraine NASU

IV МІЖНАРОДНА ЗБРОЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ: ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

IV INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE HISTORY OF ARMS AND ARMOR: BOOK OF ABSTRACTS

(Edited by the Authors)

WWW.ZBROEZNAV.COM

3-4 листопада, 2020 р., Київ, Україна

November 3-4, 2020, Kyiv, Ukraine

Andrij Kharuk, Mariana Verkhoturova. Lecture Course «History of Armaments and Military Equipment» in the Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy.....	44
Анна Бордюк. Криміналістичне дослідження історичної зброї.	
Anna Boryuk. Forensic study of historical weapons.....	47
Олексій Карпенко. До питання про стьобані «бронечоботи» як елементи захисту ніг вояків галицько-волинської держави (за матеріалами дрібної пластики).	
Oleksiy Karpenko. To the Question on the “Panzerboots”, as a Leg’s Defensive Element of Halych-Volynian State’s Combatants (by the Small Plastic Materials).....	51
Олексій Карпенко. Лук — символ царської (князівської) гідності в українській традиції.	
Oleksiy Karpenko. The Bow as a Symbol of Tzar’s (Prince’s) Dignity in the Ukrainian Tradition.	54

РОЗДІЛ «ІСТОРІЯ ЗБРОЇ ТА ОЗБРОЄНЬ»
«HISTORY OF ARMS AND ARMOR» SECTION

Piotr N. Kotowicz, Marcin Woloszyn. From West to East. Unique medieval sword scabbard chape from Czermno-Czerwień (Poland).	
Пйотр Н. Котовіч, Марцін Волошин. Із Заходу на Схід. Унікальний наконечник піхов меча з Чермно-Червеня (Польща).....	58
Дмитро Димидюк. Середньовічний наконечник списа у формі тризубця з вірменського міста Ані.	
Dmytro Dymyduyk. Medieval Spearhead in the Form of Trident from Ani.	59
Григорій Лупаренко. Залізна сокира-кельт із колекції Державного політехнічного музею	
Grigory Luparenko. Ferrous Axe-Celt from the Collection of the State Polytechnic Museum.	62
Віталій Калініченко, Ігор Прохненко. Фрагмент пізньосередньовічної надмогильної плити з Королівського замку Нялаб: зброєзнавчий аналіз.	
Vitaly Kalinichenko, Ihor Prokhnenko. A Fragment of a Medieval Tombstone from the castle of Nyaláb.	69
Наталія Стеблій, Петро Довгань, Віталій Калініченко. Гак для натягування арбалета з малого городища у Буську.	
Natalia Stebliy, Peter Dovgan, Vitaly Kalinichenko. The Crossbow Hook from a Small Hillfort of Busk.	72
Микола Тугай. Кулемет ZB-53 (Vz.37): історія, характеристика та використання.	
Mykola Tugai. Machine Gun ZB-53 (Vz.37): History, Characteristics, Use.....	75

На сьогодні Нялабський надгробок є всього третьою середньовічною знахідкою даного роду на території Закарпаття (відомі ще плити з Сюрте і Ужгорода). Матеріал, техніка виготовлення, визначення майстерні і скульптора Нялабського епітафія дозволяють відзначити впливовість та заможність його замовників. Разом з іншими даними, це ще раз підтверджує і значимість однойменної баронської гілки роду Перені в локальній історії мікрорегіону доби переходу від готики до ренесансу.

Наталія Стеблій, Петро Довгань, Віталій Калініченко
Natalia Stebliy, Peter Dovgan, Vitaly Kalinichenko

**ГАК ДЛЯ НАТЯГУВАННЯ АРБАЛЄТА
 З МАЛОГО ГОРОДИЩА У БУСЬКУ**

The Crossbow Hook from a Small Hillfort of Busk

Since 2015, the Busk archaeological expedition of the Institute of Archaeology of the Ivan Franko National University in Lviv has explored the Small Hillfort – one of the components of the Busk archaeological complex. During the excavations it was found out that the upper cultural and chronological horizons of the monument are the so-called «Conical Hillfort» of the 14th century.

From the cultural layer of this hillfort comes a rare crossbow tensioning hook, found on the crest of the shaft. Its typology and interpretation are given. As a result, it was found that the hook belongs to the period of 14-15th centuries and was used for a light (original) crossbow.

The chronology of the use of the crossbow hook in the Small Hillfort is specified by a spur with an asterisk, which according to the existing classification schemes dates back to the second half of the 14-50th years of the 15th century. The stratigraphy and planigraphy of the discovery of the hook, as well as the crossbow bolts in the Small Hillfort, may indicate that they appeared here as a result of its assault, during which the gate and the adjacent territory were the main strategic stronghold.

Із 2015 р. Буська археологічна експедиція Інституту археології Львівського національного університету імені Івана Франка досліджує так зване Мале городище — одну із складових Буського археологічного комплексу (Львівська обл., Україна). Воно локалізується у сучасному міському парку м. Буська, за майже 400 м на схід від місця впадіння р. Полтви до Західного Бугу, і має вигляд конусного останця висотою до 8 м і діаметром майданчика на вершині близько 30 м. Від півночі, заходу і півдня пам'ятку

оточують заплави річок, а зі сходу її окреслює збережений на довжину 25—30 м невисокий вал (0,6—0,8 м).

Олексій Ратич пов'язував із цією пам'яткою стародавній Бужеськ XI ст., а Володимир Петегирич визначив Мале городище як військовий пункт XI—XIV ст., що контролював доступ до головної частини Бужеська по Західному Бугу, особливо у XIII—XIV ст.

Археологічні дослідження показали, що сучасної топографії Мале городище набуло не раніше другої половини XIII ст., і його слід трактувати як «стіжкове городище». По-перше, на це вказували рельєфні ознаки — для спорудження городища ескарпували край мису у місці злиття Полтви і Західного Бугу. Така практика доволі добре відома з теренів сучасної Польщі. По-друге, під час розкопок 2015 і 2017 рр. було перерізано вал висотою 1,4—1,6 м із сильно утрамбованої материкової глини, який по периметру оточував край центрального майданчика пам'ятки. Насипали його не раніше, аніж у другій половині — наприкінці XIII ст., оскільки підшва лежала на горизонті могильника княжої доби і перекривала навіть декілька поховань. У насипі валу знайдено також фрагменти кераміки XII ст. І по-третє, культурний шар «стіжкового городища» супроводжувався знахідками наконечників арбалетних стріл (болтів) — під час археологічних досліджень 2015 і 2017—2019 рр. на гребені валу, над його насипом, у самому насипі, а також у культурному шарі майданчика городища їх знайдено 48.

На території Західної України артефактів, які відносяться до арбалетного озброєння, знайдено не так уже й багато, особливо, коли йдеться про їхню кількість. Згадаємо, наприклад, колекцію арбалетних болтів із Тустані, яку свого часу опрацював Михайло Рожко, значну кількість таких артефактів із городища другої половини XIV ст. у с. Зелена Липа на Буковині, городища «Вали» у Володимирі-Волинському (Волинська обл.) та Королівського замку Нялаб (Закарпатська обл.). Особливої уваги в означеному аспекті заслуговують надзвичайно рідкісні знахідки деталей самих арбалетів, а також гаки для натягування їх тятиви. Тут необхідно згадати окремі гаки з Великого Шепетівського городища (Хмельницька обл.), с. Зелена Липа (Чернівецька обл.) та Невицького замку (Закарпатська обл.).

У 2015 р. під час дослідження Малого городища в Буську виявлено сенсаційну знахідку — залізний гак для натягування тятиви арбалета. За своїм зовнішнім виглядом і конструктивно-морфологічними параметрами він є першою такою знахідкою на території України. Його знайдено на гребені валу. Викуваний із залізного прута довжиною 19,8 см і має масу 87 г. Посередині довжини артефакту є пошкоджений круглий отвір (відсутня незна-

чна частина пластини) діаметром 3,1 см для кріплення на поясі. Відзначимо, що виріб добре зберігся (видно лише незначну деформованість самого гака, пов'язану, очевидно, з його частим використанням в бою). Особливо ключовим та показовим є вигин гака в середній його частині. Це додатково підкреслює хронологічний діапазон його побутування. Добре збережене руків'я розширюється над круглим отвором, і збереглося на повну довжину руки. Орнаментації та клейм на виробі немає.

Зауважимо, що на сьогодні на теренах Європи за наявними археологічними, іконографічними та писемними джерелами виділяють два типи гаків для ручного натягування тятиви арбалетів. До них відносяться вироби з одним гаком та двома. Гак з Буська відноситься до першої групи. Водночас вироби з одним гаком також поділяються на дві групи: короткі — з поясным отвором посередині самого гака, до яких відноситься виріб з Буська, та довгі, де отвір для поясного кріплення є у верхній частині виробу. Необхідно зазначити, що аналогічні знахідки першої групи на теренах Європи рідкісні та нечисельні. Серед них: три вироби з Польщі (XIV ст.), п'ять знахідок з Чехії (XIV—XVI ст.), дві з Франції (XIV ст.) та одна з Італії (друга половина XIII ст.). Уважають, що гаки з одним зацепом були універсальними та використовувалися протягом XIII ст. аж до пізнього середньовіччя. Однак необхідно зазначити, що їх форму та розміри визначала і тактика ведення бою. Відповідно, це впливало на хронологічний діапазон побутування всього комплексу арбалетного озброєння. За іконографічними джерелами подібного типу гаки також датуються XIV—XVI ст.

Порівняно значна кількість виявлених на сьогодні у Буську наконечників болтів (48 екземплярів) вказує, що арбалет належав до найголовнішого виду ручної металюної зброї, яким був озброєний гарнізон фортеці. Окрім того, це зайвий раз підтверджує, що арбалет переважно використовували у фортечній та облоговій війні, свідчить про це і арбалетне озброєння із «стіжкових городищ». При цьому арбалети масово застосовували під час захисту стаціонарних фортифікацій. Градація в розмірах та масі наконечників (довжина — 5,4—8,6 см; маса — 12—42 г) свідчить, що воїни мали на озброєнні арбалети легкого (первісного) типу («a pied de biche» та «a sgis»). Очевидно, це було пов'язано з тактичною маневреністю ведення бою. Потужність їх була меншою, але швидкість натягування гакком швидшою. Арбалетні болти на Малому городищі Буська знайдено у південно-східній і східній ділянках верхнього майданчика пам'ятки — на гребені валу, над його насипом і у насипі. Зауважимо також, що більшість із них зафіксовано біля залишків в'їзду, досліджених у 2015 р. Натомість

під час археологічного вивчення західної ділянки майданчика не знайдено жодного наконечника від арбалета. Отже, можна припускати, що ці залишки металної зброї з'явилися на городищі унаслідок його штурму, під час якого брама і прилегла до неї територія становили головний стратегічний пункт опору. Хронологію використання арбалетного гака на Малому городищі уточнює також шпора із зірочкою, яку за існуючими класифікаційними схемами датовано другою половиною XIV — 50-ми роками XV ст.

Таким чином, на території Малого городища у Буську була знайдено надзвичайно важливу знахідку для вивчення військової історії Центрально-Східної Європи XIV—XVI ст. — гак для натягування тятиви арбалета, що передусім дозволяє констатувати факт використання такого виду металного озброєння, як легкий (первісний) арбалет. У комплексі з іншими діагностичними у плані хронології і репрезентації матеріалами, вони дозволять пролити світло про обставини появи на теренах середньовічного Буська «стіжкового городища». Окрім того, наявність на городищі арбалетних болтів є важливим матеріалом для видової та хронологічної кореляції з іншими класифікаційними схемами, у першу чергу, із суміжних територій, тому комплексні зброєзнавчі дослідження матеріалів з городища буде продовжено.

Микола Тугай
Mykola Tugai

**КУЛЕМЕТ ZB-53 (Vz.37): ІСТОРИЯ,
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИКОРИСТАННЯ**
Machine Gun ZB-53 (Vz.37): History, Characteristics, Use

Materials of work reveal features of functioning of the ZB-53 machine gun (Vz.37). The preconditions and history of creation and testing of this machine gun are analyzed. The description of tactical and technical characteristics of this machine gun with the indication of the corresponding data is carried out. The basic principles and mechanisms of action of the ZB-53 machine gun (Vz.37) and its various modifications are determined. It is noted that this type of machine gun was widely used in many countries in Europe, Latin America and Asia.

Вогнепальна зброя є однією із важливих деталей у військовій справі. Окремим її різновидом є станкові кулемети — це автоматична зброя встановлена на станок, що дозволяє зброї забезпечувати стійкість, зручність наведення та високу влучність стрільби по різного роду цілях. Одним із

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЧЕТВЕРТОЇ МІЖНАРОДНОЇ ЗБРОСЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ НАДРУКОВАНІ В АВТОРСЬКІЙ РЕДАКЦІЇ

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Національний військово-історичний музей України, вул. Михайла
Грушевського 30/1, Київ 01001, Україна, тел.: (044) 280-06-00.

Інститут історії України, вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна.
тел.: (044) 279-13-89.

ГО «Центр Дослідження Історичної Зброї» (Київ, Україна).

Гільдія Ковалів І Ножарів України (Миргород, Україна).

Галерея мечів «Nihonto» (Київ, Україна).

The Fund for Research of Ancient Civilization (NY, USA).

Офіційні вебсторінки Конференції:

Контактна особа: Денис Віталійович Тоїчкін.
e-mail: denisvt68@gmail.com